

СЛИКА БИБЛИОТЕКА И БИБЛИОТЕКАРА НА ФИЛМУ И ТЕЛЕВИЗИЈИ¹

кратак увид у перспективе Уте Енгелкенмајер

Коса на врату скупљена у пунђу, на носу наочаре, неупадљива, више сива одећа и неовоземаљски, збуњујући утисак, уз то колица за књиге или столица иза пулта за информације и типичан покрет руком – кажипрст на уснама, из којих се чује гласно „Псст”! Јесу ли то библиотекарке? Јесу ли то библиотекарски?

То што људи себи често стварају поједностављену представу о другим људима, групама или стварима, помаже им да околину доживљавају мање комплексном, а и јаснијом. При томе је опажање замагљено, суштина је схваћена делимично, или је истргнута из контекста. Поједностављивање представе о групама, у овом случају, запосленима, доводи често до стварања клишеа и до тог да постоје предрасуде, а да се претходно није створила слика на основу властитог искуства.

Многе библиотекарке би могао да разљути приказ библиотека и библиотекар на филму или у телевизијским емисијама. То што се библиотекарке баве овом темом, изгледа да нема везе с тим колико је библиотека или позив библиотекарке цењен у одређеним земљама. Иако су, нпр. библиотеке у САД интегрални саставни део образовног система и много боље су прихваћене, често су и тамо библиотекарски на филму представљени као стереотип, као „Псст – особе”.

Постоје многобројне публикације о америчким библиотекама на тему библиотекарски и библиотеке на филму. На одређеним интернет страницама педантно је наведено у ком филму је приказана која „сцена из библиотеке”. Најзагриженији међу сакупљачима наводе у којим филмовима се спомиње само реч „библиотека”, односно library.

¹ Превод дела: Ute Engelkenmeier, „Kurze Einsichten in Sichtweisen. Das Bild der Bibliotheken und Bibliothekare in Film und Fernsehen.”. *Libreas. Library Ideas*, 5 (2006). <https://libreas.eu/ausgabe5/004eng.htm>

У то време, најобимнију збирку „Библиотеке на филму: анотирана филмографија”, саставио је Мартин Реш. Комплетно анотирана листа са филмовима који су углавном на енглеском језику, броји 550 филмова који се тичу библиотека. Збирка, под насловом „Лик библиотекара у комерцијалним филмовима” започета је још 1993. У уводном чланку О’ Брајен и Реш наводе да је углавном, с мањим изузецима у првом плану слика повученог, жигосаног „дављеника”. У старијим холивудским филмовима често се види локална јавна библиотека и њен стручан, али већином ауторитативан библиотекар. Са променом везаном за занимања у „стварном животу”, у биоскопским филмовима представа је постала мало неутралнија, али је још увек далеко од позива модерног библиотекара. Уз помоћ филмографије на интернету, која је у сталном порасту, Реш жели да прошири „колективно сећање” и да направи већу базу за даље сведочење о „типичном библиотекару” на филму.

- Реш своја открића дели у четири групе. У то време, било је
- 175 филмова у којима једна од улога представља библиотекара
- 150 филмова у којима се користи библиотека
- 50 филмова у којима су наведене речи „библиотека” или „библиотекар” и
- 175 филмова који још нису могли нигде са се сврстају.

Реш даје кратак садржај сваког биоскопског филма не удубљујући се превише.

И Стивен Џ. Шмит је сакупљач и у то време прилаже 400 филмова који се односе на библиотекарство. Уз то представља и топ 10 листу најпознатијих или најупечатљивијих филмова у којима библиотеке или библиотекари играју улогу.

Слика на филму

У монографији Реј и Бренде Тевис анализирају се стереотипни ликови библиотекарки и библиотекара америчких и британских биоскопских филмова још из времена немог филма, па све до почетка 21. века. Кратко се описује садржај сваког филма, пропраћен критичким коментаром и истражује се начин на који је „библиотекар” представљен – од изгледа одеће, до понашања и дијалога у улогама. За биоскопске филмове са годинама производње од 1980. до 1999, аутори тврде да су се стереотипне особине библиотекара и библиотека на филму мало промениле.

Када су у стварним библиотекама лисни каталози постепено били замењивани онлајн-каталозима, само су понеки биоскопски филмови ову промену примењивали у пословном животу и на платну.

На крају својих истраживања, аутори су утврдили да лик библиотекара у биоскопским филмовима 20. века остаје релативно стабилан, понеки изузеци су безначајни. Сваки човек који би одлазио у биоскоп, ма ког да је узраста, одмах би на филму препознао библиотекара. Реј и Брендa Тевис су у свом завршном посматрању и статистички оценили и истражили филмове: библиотекара је женског пола! Оно што је чињеница у реалном пословном животу, одражава се и на биоскоп, од 326 филмова о библиотекарима, 72% су биле жене, а 28 % мушкарци. Везано за изглед, 34 % библиотекарки и 40 % библиотекара је на филму носило наочаре, 28 % жена пунђу.

Тренутно је у продукцији 100-минутни документарни филм Ане Зајдл „Холивудска библиотека”. Филм треба да прикаже реалност библиотеке и библиотекара у 21. веку и да је повеже са забавним и допадљивим контекстом америчких биоскопских филмова. Намера је да се прикаже вредност и значај библиотекара у западној култури и друштву. Са ликом приказаним на платну, пореде се сведочења реалних библиотекара у интервјуима. Зајдл жели да прикаже разноврсност жена и мушкараца на свом послу, као и каква су фасцинантна места библиотеке у данашње време. Постоје исечци са негативним и „злим” библиотекарима, са типичним „Псст”–библиотекарима, или са сценама кокетирања у библиотеци.

Зајдл не може да разјасни тренд филмова који се појављују последњих година. И актуелни биоскопски филмови приказују исту стереотипну слику с пунђом. Као једино правило, Зајдл проналази, да је фигура приказана мање стереотипно, уколико је већа улога библиотекара на филму. Ова тврдња одговара особинама стереотипа иако су особине редукване, а одатле и екстремне у свом представљању. Уколико је улога на филму довољно велика, не може се представити уз помоћ малих карактеристика и постаје занемарљиво „(стерео)типна”. Зајдл је запањена истрајношћу за коју се држи тог клишеа. Приметила је да не постоји универзалан стереотип, него различити – понекад позитивни, понекад негативни, често различитих шема и категорија.

Библиотекари из Европе су такође створили слику о медијским представама свог позива. У својим доприносима из 1994. и 1996, Инго Торнов није имао могућности да се користи филмографијом са интернета, своје

изворе је потражио у филмским лексиконима и од колега. Торнов у једном чланку наводи 20, у другом преко 100 филмова и настоји да објасни битне последице дуготрајних телевизијских серија у којима се ради о библиотекама. Из својих истраживања, Торнов извлачи закључак да је лик сувопарног библиотекара, који нема смисла за хумор, ванвременски.

Моника Бергман на својим интернет страницама под називом „Библиографија – занимање – библиотекар” поставља обимну збирку са линковима и публикацијама на тему занимање, лик и клишеи библиотекара. У рубрици „Библиотекар у књижевности и на филму”, углавном су сакупљене књиге и филмови у којима се појављују библиотекар, а не само библиотеке или пријатељи књиге. Наведен је синопсис или линк на јавној интернет страници биоскопских филмова, или на одговарајућој страници Internet Movie Database (IMDB).

Банка података „Сиви миш” настала је 1999. На основу пројекта на Стручној високој школи у Хамбургу, Одсек за библиотекарство и информације. Овде су наведене и књиге и филмови чији су протагонисти библиотекар. Основа за ову банку података била је збирка Инга Торнова, као и збирка Јулијане Хагенштрем. „Сиви миш” нуди и регистар наслова од 54 књиге и 97 филмова, као и регистар држава и градова у којима се одвија радња.

Слика на телевизији

Тежиште досадашњих истраживања и издања на тему библиотекара и библиотека на филму, било је на биоскопским филмовима. Са Internet Movie Database (IMBD), на располагању стоји пробно средство за истраживање, уз помоћ којег се проналазе извори.

Али како стоје ствари са телевизијом? Масовни медиј телевизија, важан је фактор за стварање слике о библиотекарима, која се представља становништву. 98% Немаца има телевизор, 80% га гледа свакодневно, просечно се проводи 3½ сата дневно испред телевизора. Овде се ради о просечним вредностима, а за све једнако важи да је коришћење телевизора повећано у последњих десет година.

Ако поредимо податке о коришћењу телевизора са статистиком о коришћењу библиотеке, можемо стећи утисак да становништво слику о библиотекама ствара пре на основу гледања телевизије, него на основу посете библиотеци.

Ако желимо да истражимо слику о библиотекама и библиотекарима на телевизији, биће теже доћи до изворног материјала. У часописима везаним за телевизију често на располагању стоји кратак опис дотичне емисије, за филмове понекад чак са карактеристикама улога, али ти подаци нису довољни да би се од њих направила збирка података. Онлајн-часописи или интернет странице о телевизијском програму су лакше доступни.

Сцене из библиотеке заступљене су у филмовима свих жанрова. Постоје сцене у играним филмовима, (биоскопским и ТВ-филмовима), комедијама, крими-филмовима, цртаним филмовима, серијама за децу, вестима, документарним емисијама, па и у рекламама. Заступљене су све врсте осим емисија о продаји и спорту. Исто тако, разликује се врста и дужина сцена. Постоје филмови у којима главну улогу игра библиотекарка, или кратке секвенце у којима библиотекар са колицима за књиге само пролази у позадини. Постоје дуга лутања камере по величанственим старим читаоницама, али и осврт на спољашњи изглед зграде библиотеке у трајању од једне секунде.

У неким филмовима, коришћење библиотеке указује на ред: протагонист у библиотеци добија вредну информацију, која му помаже да реши проблем. Занимљиве су и идеје на које долазе продуценти и режисери серија из научне фантастике. У оваквим емисијама нису по среди књиге, него виртуелне библиотеке, па и виртуелни библиотекари. Телевизијске емисије не разликују професију библиотекара. Свако ко ради у библиотеци, уколико је уопште именован, је библиотекар. На основу активности, може се закључити оно што и сами корисници реалних библиотека могу да виде на лицу места: изнајмљивање и враћање књига, или њихово улагање на полице, давање информација, или претраживање на компјутерском екрану. Послови које библиотекари раде у позадини, углавном се не приказују гледаоцима. Полице са књигама на које су налепљене сигнатуре пре могу да послуже за идентификацију библиотеке, него компјутери у низу, јер се не може видети шта се скрива у њима. То би могао да буде и интернет-кафе, или учионица на факултету или универзитету. Гледалац би требало што пре да разуме ситуацију, али не и да открива на којој локацији се протагонист налази.

Ако се досад и сматрало да представљање библиотека на филмовима или телевизијским емисијама, чија продукција има за циљ забаву, подсвесно даје слику, када је реч о вестима и документарним емисијама, онда се ту ради о извештају који код гледалаца треба да послужи да

јасније уоче информацију. Представљање библиотека у овим облицима углавном се разликује од сцена на филмовима и у серијама. Овде су приказани „прави” библиотекарски који су снимани у току свог рада.

На први поглед, чини се да је, што се тиче сцена из библиотеке, ситуација иста и на телевизији, и на биоскопским филмовима. Има толико различитих аспеката приказивања библиотека и библиотекара да се не може говорити само о позитивним, или само о негативно постављеним стереотипима. За све досад наведене прилоге коришћено је на стотине извора. Заједничко свима је: чини се да је слика једнако слојевита као и сами библиотекарски и библиотеке. Мора се још додати – многе ствари које су приказане на филмовима и телевизијским емисијама, истините су. У библиотекама се налазе књиге, многи библиотекарски и библиотекарке носе наочаре, а дешава се и то да библиотекарски кориснике упозоравају на мир, а колико учтиво и на који начин, разликује се од човека до човека. Може се закључити да људи који тамо раде више припадају „мирној врсти”.

Стереотипи – сажетак

Иако стереотипи имају задатак да поједностављено прикажу околину, расправа о њима је комплексна. Анализа предрасуда и стереотипа као начин за процену других људи и група не произлази само на основу једне одређене карактеристике („сив”, „учтив”, „наочаре”, „мудар”, „строг”). Употреба стереотипа на филму у одређеној димензији, различито је изражена. Досадашња истраживања показала су да се одређени стереотипи на филму састоје од различитих особина. Њихова димензија и облик могу тачније да се одреде тек онда када се стереотипне карактеристике почну посматрати и квантитативно.

Досадашња истраживања тежиште су имала на медијском нивоу филма, даљу анализу, прихватање и деловање нећемо пратити. Ако се присетимо неке посете биоскопу, нарочито ако смо тамо били с неким, онда можемо да закључимо да та друга особа на различит начин од нас самих сагледава аспекте филма. Сви заједно седе у биоскопској сали, а свако је видео нешто друго. Гледаоци биоскопског филма, или телевизијске емисије, често имају довољно могућности да властите представе о томе сместе у причу па је отуда гледање филма, или телевизијске емисије увек резултат интеракције са гледаоцем.

Гледалац различите „елементе” филма премешта у своју причу. „Слика” се ствара у његовој глави. Шта он задржава, шта прихвата, коју слику узима из богате медијске понуде, то не можемо да знамо – једино нам остаје да се надамо да ће гледаоци филма или емисије своја схватања или предрасуде, посетом библиотеци, кориговати или – у позитивном случају учврстити.

превела са немачког Јелена Поповић